

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΗ ΔΗΛΟ

Δρ Φωτεινή Ζαφειροπούλου
Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

Tην άνοιξη του 1959, ο νέος τότε Έφορος των Αρχαιοτήτων στις Κυκλάδες Ν. Ζαφειρόπουλος ζήτησε από τον φίλο του Ν. Κοντολέοντα, τότε νέο ακόμη καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πρώην Έφορο των Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, να του στείλει φοιτητές για να βοηθήσουν στην τακτοποίηση του υλικού στα μουσεία της Μυκόνου και της Δήλου. Η εποχή όμως για μας τους τεταρτοετείς φοιτητές δεν ήταν η κατάλληλη για αυτού του είδους τις εξωπανεπιστημιακές απασχολήσεις, αφού η περίοδος των πτυχιακών εξετάσεων δεν ήταν μακρυνά. Παρ' όλα αυτά όμως αποφάσισα να το ριψοκινδυνέψω –Μύκονος και Δήλος ακούγονταν πολύ ωραία– και έφτασα στη Μύκονο, από την οποία, ύστερα από ένα διάστημα δουλειάς στο εκεί Μουσείο, περάσαμε στη Δήλο, κάπου στις αρχές

του καλοκαιριού· και λέω περάσαμε γιατί στο μεταξύ ήλθε και η φίλη συνάδελφος Κ. Λεμπέση να δουλέψουμε μαζί, ως επιστημονικοί βοηθοί, στις Κυκλάδες.

Στο Μουσείο της Δήλου (εικ.1-2) υπήρχαν τρεις μεγάλες αίθουσες σε σχήμα Τ, χαρακτηριστικό σχέδιο κάτοψης μουσείου των αρχών του 20ου αι., με επιμήκεις αποθήκες στην

ανατολική του πλευρά –τα μουσεία Μυκόνου και Δήλου είναι από τα πρώτα μουσειακά κτήρια στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος· στον χώρο ανάμεσα στις αποθήκες και στην αίθουσα εκθέσεως ανοιγόταν ένα μεγάλο αίθριο, όπως στα αρχαία δηλιανά σπίτια, με τη διαφορά ότι στη μέση κάθε αιθρίου δέσποζε μία μεγάλη συκιά. Η είσοδος του μουσείου έβλεπε φυσικά στον αρχαιολογικό χώρο και στις δύο αίθουσες, δεξιά και αριστερά από την είσοδο, τα γλυπτά, όπως σχεδόν

Εικ. 1-2: Επάνω: Το Μουσείο της Δήλου το 1910. Κάτω: Το Μουσείο της Δήλου το 1972. (Φωτ. ΚΑ Έφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων)

Εικ. 3: Ελληνιστικό γλυπτό στο Μουσείο της Δήλου, στερεωμένο πρόχειρα από τον J. Marcadé, για φωτογράφιση για την επιστημονική μελέτη του

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΗ ΔΗΛΟ

είχαν βρεθεί πριν περίπου μισόν αιώνα, ήταν ακουμπισμένα στη σειρά, σαν ψωμιά στον φούρνο, ξαπλωμένα σχεδόν όλα –κανένα δεν είχε βάση– πάνω σε ένα χαμηλό πεζούλι κτισμένο κατά μήκος του εξωτερικού τοίχου· αριστερά ήταν τα αρχαϊκά και δεξιά τα νεώτερα.

Αυτό, φαντάζομαι, θα είχε θεωρηθεί μια κάποια τακτοποίηση και έκθεση (!) για το κοινό, και πραγματικά θα ήταν, αν έκρινε κανείς από την κατάσταση που επικρατούσε στις αποθήκες, η οποία ξεπερνούσε κάθε φαντασία ως προς την σημασία της λέξης αδιαχώρητο. Σε κάτι χώρους σκοτεινούς ήταν στοιβαγμένα και ανακατωμένα όλων των ειδών τα αρχαία, γλυπτά κολοβά ή μέλη από γλυπτά, κασσάκια με κομμάτια γλυπτών αλλά και αρχιτεκτονικών μελών, σε μερικά μάλιστα μέρη υπήρχαν και κασσάκια με κεραμικά, ολόκληρα ή κομματιασμένα, τα περισσότερα αγνώστου σχήματος και μορφής· δηλαδή πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένοι, όπως μαθαίναμε τότε στη γραμματική του σχολείου· και όλα αυτά να ισορροπούν εκπληκτικά στις στοίβες τους, που ορισμένες έφταναν έως το ταβάνι.

Όταν τα είδαμε μας κόπηκε η ανάσα, μη καταλαβαίνοντας πώς θα τα βγάξουμε πέρα μέσα σε αυτόν τον κυκεώνα που αντικρύζαμε. Αλλά ο κ. Έφορος, όπως φώναζαν τον Έφορο στην περιοχή, μας καθησύχασε βάζοντάς μας να δουλέψουμε σε έναν σχετικά άνετο χώρο με παμπάλαιες ξύλινες ντουλάπες-βιτρίνες, που είχαν τζάμια μόνο στο εμπρός μέρος και ξύλινα ράφια βαρυσφορωμένα από κεραμικά, τα πιο πολλά άπλυτα ακόμα και με τα χρώματα της ανασκαφής, τα περισσότερα ακατάγραφα. Εμείς, με τον ενθουσιασμό των πρωτάρηδων, πήραμε το θέμα ζεστά και πέσαμε με τα μούτρα στη δουλειά –ταύτιση δηλαδή του αρχαίου με ό,τι στοιχεία υπήρχαν από την ανασκαφή και καταγραφή του στο ευρετήριο· και αυτό συχνά ώσπου σκοτεινίαζε για καλά, καμιά φορά ανάβοντας μια λάμπα πετρελαίου, αφού φυσικά δεν υπήρχε ηλεκτρικό σε ολόκληρο το νησί.

Ξάφνου, ένα πρωί ανοίγει η πόρτα από τη βόρεια αυλή και μπαίνει ένας κύριος, σοβαρός για τα δικά μας μέτρα, και μας ζητά, σε ωραιότατα ελληνικά, να καταγράψουμε ένα κομμάτι γλυπτού που κρατούσε σχεδόν

ευλαβικά στα χέρια του και να του το επιστρέψουμε το ταχύτερο, για να δει μήπως κολλά με κάποιο άλλο. Το κομμάτι, για μας, όχι μόνο δεν παρουσίαζε ενδιαφέρον για καταγραφή –όταν σχεδόν όλο το μουσείο ήταν ακατάγραφο, όπως νομίζαμε τουλάχιστον– αλλά μας φαινόταν και άμορφο, αφού δεν καταλαβαίναμε τι ήταν ή, τουλάχιστον, από ποιο μέρος κάποιου αγάλματος προερχόταν. Βλέποντας την απορία μας ανέλαβε ευγενέστατα να μας εξηγήσει και, όταν τελειώσαμε την καταγραφή δίνοντάς του αριθμό, το πήρε το ίδιο ευλαβικά και εξαφανίστηκε από την πόρτα που ήλθε. Εμείς, ξέροντας ότι, εκτός από μας, όλοι κι όλοι οι άνθρωποι στο νησί ήταν δύο φύλακες, 2-3 εργάτες και ο καφετζής με τον βοηθό του, μείναμε να κοιτάμε προς τη μεριά της πόρτας, λες και είδαμε φάντασμα. Τελικά, σκεφτήκαμε ότι υπήρχε και το προσωπικό της Γαλλικής Σχολής, για το οποίο κανένας δεν είχε φροντίσει να μας μιλήσει, και αποφασίσαμε να πάμε να δούμε τι γίνεται στη βόρεια αυλή. Η πόρτα μιας από τις αποθήκες-κελιά ήταν ανοικτή και μέσα στο μισοσκοτάδο, ανάμεσα στους σωρούς που περιέγραψα, ανεβοκατέβαινε ο κύριος που είχαμε δει με ευκινήσια αίλουρου, ψάχνοντας να βρει ένας θεός ήξερε τι –έτσι μας φάνηκε εκείνη τη στιγμή– καταφέροντας να ισορροπεί ανάμεσα στις στοίβες χωρίς να ρίχνει κάποιο αντικείμενο· αντίθετα, όταν χρειαζόταν να δει κάτι καλύτερα, δεν δίσταζε να μετακινεί βαριά μάρμαρα

Εικ. 4: Ελληνιστικό γλυπτό στο Μουσείο της Δήλου, στερεωμένο πρόχειρα από τον J. Marcadé, για φωτογράφιση για την επιστημονική μελέτη του

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΗ ΔΗΛΟ

χωρίς βοήθεια, που και να την χρειαζόταν άνθρωπος δεν υπήρχε να του την δώσει. Η απορία μας βέβαια λύθηκε, αφού συστηθήκαμε και μάθαμε ότι ήταν παλιό μέλος της Σχολής, που είχε αποφασίσει να δημοσιεύσει τα ελληνιστικά γλυπτά της Δήλου και ήδη δούλευε από χρόνια (συγκεκριμένα από το 1948) στο ιερό νησί, όπως και ο ίδιος το αποκαλεί στα γραπτά του. Από την ημέρα εκείνη, και σε όλη τη διαμονή μας για εκείνο το καλοκαίρι τουλάχιστον, ήταν συχνές οι εμφανίσεις του πολλές φορές με κάποιο «ξεροκόμματο», όπως το λέγαμε εμείς, για να το καταγράψουμε και το μόνο που καταλαβαίναμε για τη σπουδαιότητα του ευρήματος ήταν από την έκφραση του προσώπου του, που έλαμπε από χαρά όταν είχε πετύχει κάτι σημαντικό.

Εδώ αξίζει να σας μεταφέρω με δικά μου λόγια όσα ο ίδιος γράφει για τις δυσκολίες, που έζησε στη Δήλο στο μακρότατο διάστημα της μελέτης του – το βιβλίο, *Au Musée de Délos*, που ήταν και sa thèse principale, τελείωσε το 1967 και παρουσιάστηκε το 1969. Επομένως, το δούλευε περίπου 20 χρόνια, από τα οποία τα περισσότερα ήταν με τις συνθήκες που περιέγραφα, οι οποίες φαντάζομαι ότι στην αρχή θα ήταν χειρότερες. Γράφει λοιπόν, ότι τα γλυπτά είχαν μετακινηθεί πάμπολλες φορές: στην αρχή, επειδή δεν υπήρχε μου-

σειό στη Δήλο, τα μετέφεραν στην Αθήνα, στο Εθνικό, όπου, άλλα πήγαν για έκθεση και άλλα στις αποθήκες. Μετά έγινε μουσείο στη Μύκονο και αποθηκεύτηκαν εκεί, ενώ όσα είχαν θεωρηθεί ως άχρηστα είχαν αφαιρεθεί στον αρχαιολογικό χώρο σε σωρούς μαζί με μικρά κομμάτια αρχιτεκτονικών. Αλλά, και όταν κτίστηκε το μουσείο στη Δήλο, έγιναν τόσες πολλές αλλαγές κατά καιρούς στο κτήριο, ώστε προκλήθηκαν ακόμα περισσότερες φθορές στα γλυπτά με τις συνεχείς μετακινήσεις. Φθορές που επιπλέον άλλαζαν και τη μορφή που είχαν όταν βρέθηκαν, δυσκολεύοντας έτσι περισσότερο το έργο του μελετητή. Στη συνέχεια περιγράφει, πως θέλοντας να κερδίσει το στοίχημα που είχε βάλει με τον εαυτό του, να μελετήσει την ελληνιστική γλυπτική της Δήλου στο σύνολό της, έκανε μια αληθινή ανασκαφή σε αυτό το ανακατωμένο και παραμελημένο υλικό – πρέπει να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή τα ελληνιστικά ήταν σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με τα αρχαϊκά, όπως εξάλλου αναφέρει, θα έλεγα με κάποιο παράπονο, ότι όταν, πού και σπάνια, ξέπεφτε κάποιος τεχνίτης στη Δήλο ήταν για τα αρχαϊκά κυρίως. Πριν φτάσει λοιπόν στο στάδιο της μελέτης και ερμηνείας του κάθε γλυπτού, χρειάστηκε να τα ξανασυνθέσει, να βρει και να κολλήσει τα διάφορα κομμάτια μεταξύ τους, αφού τα ταύτισε, τα κατέγραψε, τα φωτογράφησε, όπως τα βλέπετε στις διαφάνειες που δείχνω, στημένα σε ξύλα (εικ.3-7), σε άλλα άσχετα αρχαία, όπου δηλαδή ήταν δυνατό να σταθούν όρθια για τη φωτογράφιση. «Η ευχαρίστηση της ανεύρεσης ορισμένων γλυπτών (αφού έκανε ουσιαστικά μια νέα ανασκαφή στις αποθήκες του μουσείου και στον χώρο) και η χαρά της συμπλήρωσης σημαντικών κομματιών δεν θα μπορέσουν να με κάνουν να ξεχάσω τον καιρό που πέρασα, σε μάταιο ψάξιμο και σε σωματικό κόπο, με απογοητευτικό αποτέλεσμα». Και εδώ υποσημειώνει: «Καμιά τεχνική βοήθεια ή σχεδόν καμιά. Η αναρίθμητη σειρά των συγκολλήσεων έγινε από μένα, με μαρμαρόκολλα». Αυτό θα είναι καλό να συνειδητοποιηθεί σε όλο του το μεγαλείο θα έλεγα, αν θυμηθούμε, ειδικά εδώ, τι γίνεται σήμερα με τις συγκολλήσεις σε ένα μνημείο κινητό ή σε ένα αρχιτεκτόνημα.

Εικ. 5: Ελληνιστικό γλυπτό στο Μουσείο της Δήλου, στερεωμένο πρόχειρα από τον J. Marcadé, για φωτογράφιση για την επιστημονική μελέτη του

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΗ ΔΗΛΟ

Θα ήθελα να τελειώσω με την παρατήρηση ότι ο Jean Marcadé, ο άνθρωπος που γνώρισα το 1959 στη Δήλο και συνέχισα να τον ζω για πολλά χρόνια στον μοναδικά μαγευτικό αυτόν τόπο, δεν ολοκλήρωσε το εξοντωτικό έργο της παρουσίασης και ανάδειξης της γλυπτικής στην ελληνιστική Δήλο μόνο χάρις στην αγάπη του για την επιστήμη του και στο πείσμα του να κερδίσει το στοίχημα που είχε βάλει με τον εαυτό του. Πιστεύω, ότι σε αυτό το δύσκολο έργο τον βοήθησε ιδιαίτερα και η σχεδόν αισθησιακή γοητεία που ασκεί η Δήλος, σε όποιον την ζήσει κολυμπώντας στον Ρεματιάρη ένα ζεστό απομεσήμερο, χαζεύοντας τα κροκοδείλια που

σηκώνουν περίεργα το κεφάλι ξαφνικά πίσω από τα αστραφτερά βράχια ή από τα χρυσορόδινα μάρμαρα, ακούγοντας τις νύχτες το τραγούδι των βατράχων στη Μινώα, περπατώντας το σούρουπο στα στενά της Συνοικίας του Θεάτρου με την απιά μυρωδιά του ξερού βάτου, που απλώνεται στον χώρο μόλις πέσει η υγρασία της νύχτας, αγναντεύοντας το πέλαγος, αφρισμένο ή χαδιάρικά νωχελικό, που αγκαλιάζει το νησί, ξεκόβοντάς το από τον υπόλοιπο κόσμο και χαρίζοντας στον ευαίσθητο δέκτη αυτής της αρμονικής συνύπαρξης των στοιχείων της φύσης με τον άνθρωπο μιαν ανεπανάληπτη ευφροσύνη ψυχής και πνεύματος.

Εικ. 6-7: Ελληνιστικά γλυπτά στο Μουσείο της Δήλου, στερεωμένα πρόχειρα από τον J. Marcadé, για φωτογράφιση για την επιστημονική μελέτη του

Προέλευση φωτογραφιών: J. Marcadé, *Au Musée de Délos. Étude sur la sculpture hellénistique en ronde bosse découverte dans l'île*, Paris 1969.

